

**МИЛЛИЙ ИҚТИСОДИЙ ХАВФСИЗЛИКНИ ТАЪМИНЛАШДА ЎРТА
ҚАТЛАМНИНГ ЎРНИ**

Асадов Жасур
ТДИУ тадқиқотчиси

Бугунги кунда жаҳонда рўй бераётган глобаллашув жараёнида миллий хавфсизликни таъминлаш муаммоси муҳим аҳамият касб этмоқда. Ҳар бир давлат ўз худудининг яхлитлигини ва фуқароларининг тинч-тотув яшашини таъминлаш мақсадида мавжуд хавф-хатарларга қарши самарали усул ва воситаларни изламоқда. Бунда энг аввало ҳар бир йўналишда барқарорликни таъминлаш орқали эришиш мумкинлиги тобора ўз тасдиғини топмоқда.

Хавфсизлик муаммоси бугунги кунда нафақат илмий ва назарий аҳамият касб этмоқда. Иқтисодий, сиёсий, ижтимоий ҳаётнинг барқарорлиги, давлат ва фуқароларнинг ўзаро ҳамкорлиги, муаммоларни биргаликда ҳал қилиши – замонавий жамиятнинг муҳим сифати ҳисобланади.

Жамият манфаатлари демократияни мустаҳкамлаш, ижтимоий-иқтисодий барқарорлик, фуқаролар ўртасида тинчлик ва миллатлараро тотувликни сақлаш, аҳолининг яратувчилик фаоллигини ошириш ва унинг барча ижтимоий этник гуруҳларининг маънавий ривожланишини таъминлашни ўз ичига олади.

Давлат манфаатлари эса конституцион тузум, мамлакат суверенитети ва территориал яхлитлигини ҳимоя қилиш, сиёсий, иқтисодий ва ижтимоий барқарорликни қарор топтириш, қонунларнинг сўзсиз амал қилишини таъминлаш, ҳуқуқ-тартиботни қўллаб-қувватлаш ва тенг шериклик асосида халқаро ҳамкорликни ривожлантиришдан иборат.

“CONFERENCE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES IN SCIENTIFIC INNOVATIVE RESEARCH”

August 8. July 2024

Ушбу манфаатлар бир-бири билан ўзаро боғланган бўлиб, улар жамият аъзоларининг мустақиллигини таъминлаш, халқ фаровонлиги ва турмуш даражасини ошириш, унинг маданиятини ва маънавий қадриятларини сақлашга бўлган интилишларини ифода этади. Шу боис ҳар қандай мамлакат манфаатлари учта муҳим мақсадга йўналтирилган бўлади: 1) халқ фаровонлигини ошириш; 2) мамлакат тинчлиги ва ҳудудини ҳимоя қилиш ҳамда юртни обод этиш; 3) миллий маданиятни ривожлантириш¹.

Миллий хавфсизликнинг муҳим таркибий қисми, уни таъминлашнинг энг муҳим шarti ёки омили иқтисодий хавфсизлик ҳисобланади. “Иқтисодий хавфсизлик” тушунчасида энг муҳим тарзда мамлакатнинг моддий ва номоддий, қайта тикланадиган ва тикланмайдиган иқтисодий салоҳияти акс этади.

“Иқтисодий хавфсизлик” тушунчаси илмий адабиётларда турлича талқин қилинади. Бир гуруҳ олимлар мазкур тушунча мазмунини мамлакатнинг етарли мудофаа салоҳиятини, давлат сиёсатининг ижтимоий йўналтирилганлигини, миллий манфаатларни ҳимоя қилишни кафолатлашга қодир бўлган иқтисодиёт ва ҳокимият институтларининг аҳволи сифатида таърифлайди. Шунингдек, у ҳокимият институтларининг иқтисодиётни ривожлантиришга қаратилган, миллий манфаатларни ҳимоя қилиш ва рўёбга чиқариш ҳамда жамиятнинг ижтимоий-сиёсий барқарорлигини таъминлаш механизмларини яратишга қодирлиги деб ҳам талқин қилинади.

Иккинчи гуруҳ олимлари мазкур тушунчани халқнинг мустақил равишда ташқи кучларинг аралашувисиз ва тазйикисиз иқтисодий тараққиёт йўли ва шаклларини ўзи белгилаб олишига имкон берадиган ҳолат сифатида тавсифлайди.

¹ Экономическая безопасность хозяйственных систем. Учебник – М, изд-во РАГС 2001, 29-б.

“CONFERENCE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES IN SCIENTIFIC INNOVATIVE RESEARCH”

August 8. July 2024

Учинчи гуруҳ олимлари эса мазкур тушунчани иқтисодиёт барқарор ривожланишининг муҳим шарти, бу соҳада шахс, жамият ва давлатнинг энг муҳим манфаатларининг ички ва ташқи таҳдидлардан ҳимояланишини тавсифлайди. Уларнинг фикрича, иқтисодий хавфсизликни таъминлаш – шахс, жамият ва давлат мавжудлиги ва уларнинг изчил ривожланишига имкон яратадиган талаб-эҳтиёжларнинг қондирилиши демакдир².

Миллий иқтисодий хавфсизлик барча даражадаги мулкчиликнинг ҳимоя қилиниши, тадбиркорлик фаолияти учун зарур шарт-шароит ва қонуний кафолатларнинг яратилиши, шунингдек, мамлакатдаги вазиятнинг ёмонлашувига, беқарорликка олиб келадиган ҳолатларнинг жиловланиши (яъни иқтисодиётдаги криминал тузилмаларга қарши кураш, даромадларнинг тақсимланишидаги жиддий фарқ, табақаланишнинг келиб чиқиши, ижтимоий зиддиятларнинг кескинлашиб кетишига йўл қўймаслик)ни тақозо этади. Шу билан бирга, инвестициялар ва инновациялар учун қулай муҳитнинг яратилиши, ишлаб чиқаришнинг мунтазам модернизациялашуви, янгиланиши ва такомиллашиб бориши ҳамда ходимларнинг билим, касб-малакаси, умумий маданият даражасининг ўсиб бориши миллий иқтисодиёт барқарорлигининг зарур шартига айланишини ифодалайди.

Иқтисодий хавфсизлик тушунчасининг моҳиятини англаш учун, энг аввало “ривожланиш”, “барқарорлик” ва “хавфсизлик” тушунчаларининг ўзаро боғлиқлигини англаш лозим. Миллий иқтисодиёт ривожланмаса унинг амал қилиш имкониятлари, ички ва ташқи таҳдидларга қарши туриш салоҳияти, турли ўзгаришларга мослашувчанлиги пасаяди. Барқарорлик ва хавфсизлик бу бутун бир тизимнинг муҳим элементлари бўлиб, уларни бир-бирига қарама-қарши қўйиш мумкин эмас. Барқарорлик иқтисодий тизимнинг, тизим ичидаги барча

² Абулқосимов Х. Иқтисодий хавфсизлик. Тошкент, “Академия” нашриёти, 2006. 14-б.

“CONFERENCE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES IN SCIENTIFIC INNOVATIVE RESEARCH”

August 8, July 2024

йўналишдаги алоқаларнинг мустаҳкамлигини, ишончилигини, ички ва ташқи таҳдидларни бартараф этиш қобилиятини ифодалайди. Хавфсизлик эса, тизимдаги объектнинг ички ва ташқи таҳдидларнинг мавжудлиги шароитида яшай олиш ва ривожланиш қобилиятига эга экани ва кўзда тутилмаган, аниқланиши қийин бўлган салбий омиллар таъсирига бардошлилик ҳолатини ифодалайди.

Ушбу фикрларга асосланган ҳолда “иқтисодий хавфсизлик” тушунчасини миллий иқтисодиёт мустақиллигининг, унинг барқарорлиги, мустаҳкамлиги, доимо янгиланишга ва такомиллашиб боришга қодирлигини таъминловчи шарт-шароитлар ва омиллар йиғиндисидеб таърифлаш мумкин. Шу жиҳатдан олиб қараганда, иқтисодий хавфсизлик иқтисодиёт ва ҳокимият институтларининг шундай ҳолатики, бундай ҳолатда мамлакат миллий манфаатларининг кафолатли ҳимоялангани, мамлакат иқтисодий ривожининг ижтимоий йўналтирилгани, ички ва ташқи жараёнлар ривожиддаги энг ноқулай шароитда ҳам муҳофаа салоҳиятининг етарли даражада таъминланганлигини ифода этади.

Иқтисодий хавфсизликни таъминлашда давлат ҳал қилувчи ўрин тутди. Бунда давлатнинг энг муҳим вазифаси – жамият барқарорлиги ва ривожланишини таъминлаш, мамлакат хавфсизлигига таҳдидларни бартараф этишдан иборат. Вужудга келаётган хавфнинг олдини олиш иқтисодий таҳдиднинг чуқурлашиб кетишини пасив кузатиб туришга қараганда ғоят муҳим аҳамият касб этади.

Хавфсизлик нуқтаи назардан ижтимоий-иқтисодий барқарорлик – ижтимоий-иқтисодий тузилмалар, жараёнлар ва муносабатларнинг шундай

³ Экономическая теория. Учебник для студентов вузов. // Колл. авт: К.Х.Абдурахманов и др. – Тошкент, Шарк, 1999, 560-б.

“CONFERENCE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES IN SCIENTIFIC INNOVATIVE RESEARCH”

August 8, July 2024

ҳолати ки, ҳар қандай ўзгаришлар ҳолатида улар ўзининг сифат аниқлигини ва яхлитлигини сақлаб қолади.

Иқтисодий хавфсизлик тизимида ўрта қатлам ҳал қилувчи кучга эга бўлиб, иқтисодий хавфсизликнинг мақсадли йўналишларида унинг функционал ўзига хослиги, фаолият юритиш тамойиллари ва ҳаракат усуллари билан ажралиб туради. Натижасида мамлакатнинг иқтисодий тизими турли хилдаги хавф-хатар ва таҳдидлардан ҳимояланади ва барқарор ўсиши таъминланади. Бунда мамлакат иқтисодий хавфсизлигининг мақсадли йўналишлари қуйидагилардан иборат:

- шахс, жамият ва давлатнинг ҳаётий муҳим манфаатларининг ҳимояланганлик ҳолати;
- ички ва ташқи омиллар таъсирига нисбатан “иммунитет”нинг таъминлаш;
- миллий иқтисодиёт мустақиллигини таъминлаш;
- жамият ривожланиши уйғунлигини таъминлаш;
- ўз-ўзидан ривожланиш ва тараққий этиш имкониятини таъминлаш.

Иқтисодий хавфсизликни таъминлашда ўрта қатлам қуйидаги функцияларни бажаради:

барқарорликни таъминлаш функцияси — ижтимоий-иқтисодий ривожланишнинг барқарорлигини таъминлаш;

тартибга солувчи функцияси — иқтисодиёт барқарорлиги ва жамият ривожланишини таъминлаш;

кучларни бирлаштириш функцияси — ижтимоий муносабатлар уйғунлигини таъминлаш ва жамоавий алоқаларни мустаҳкамлаш;

инновацион функция — мамлакатнинг интеллектуал салоҳиятини шакллантириш, иқтисодиёт тармоқларини модернизация қилиш.

“CONFERENCE OF NATURAL AND APPLIED SCIENCES IN SCIENTIFIC INNOVATIVE RESEARCH”

August 8, July 2024

Кўрсатиб ўтилган функциялар билан бир қаторда ўрта қатлам қайта тақсимлаш, инвестициявий, истеъмол функцияларини ҳам бажаради. Ушбу функциялар ҳам иқтисодий хавфсизликни таъминлашда муҳим аҳамият касб этади ҳамда давлат ва шахс ўртасидаги муносабатлар доирасининг ўзгаришига қараб такомиллашиб боради.

Функциялар, таъмирлар ва таъсир этиш имкониятлари мажмуасидан келиб чиқиб хулоса қилиш мумкинки, ўрта қатлам ҳақиқатдан ҳам жамиятни ижтимоий-иқтисодий ривожлантириш учун прогрессив куч ҳисобланади ва миллий иқтисодий хавфсизликни таъминлашга хизмат қилади.

Research Science and
Innovation House